Извештај Комисије за преглед и оцену
докторске дисертације

Мр Рамила Пауновић-Штајн је 9. јуна 2006. године поднела захтев за одобрење докторске дисертације под насловом *Лингвистички елементи у вокалним и вокално-интрументалним делима Бенјамина Бритна и њихова корелација са музиком.* Наставно-научно веће на седници одржаној 28. јуна 2006. године изабрало је Комисију за писање извештаја о подобности ове теме (у истом саставу као што је састав доле потписане Комисије). Позитиван извештај, потписан 16. септембра 2006, прихваћен је на седници 27. септембра 2006. године. За менторе су одређени проф. др Борис Хлебец и проф. др Бранка Радовић. У међувремену је на седници Наставно-научног већа 29. јуна 2011. године одобрена промена првобитног наслова теме у наслов *Лингвистички елементи у сценским делима Бенјамина Бритна и њихова корелација са музиком*.

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће на седници одржаној 8. фебруара 2012. године изабрало нас је у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Радмила Пауновић-Штајн предала под насловом *Лингвистички елементи у сценским делима Бенјамина Бритна и њихова корелација са музиком.* Имамо част и задовољство да Већу поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I Подаци о кандидату

Мр Радмила Пауновић-Штајн је рођена 12. јула 1952. године у Београду. Дипломирала је енглески језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду 1976. године. Дипломирала је клавир на Факултету музичке уметности у Београду 1980. године. Magistrirala je 2006. na Filolo{kom fakultetu u Beogradu sa temom *Nastava engleskog jezika na fakultetima umetnosti*. Радила је као професор клавира у Музичкој школи у Крагујевцу и као професор енглеског језика у Другој крагујевачкој гимназији. Од 1988. именована је у звање предавача за енглески језик на Факултету примењене уметности из Београда - одељење у Крагујевцу.

Од 1999. године ради као предавач за енглески језик на Факултету примењених уметности из Београда – одељењу у Крагујевцу. Године 2003. именована је за предавача после оснивања Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Истовремено ради као предавач за енглески језик на Природно-математичком факултету у Крагујевцу и као корепетитор за дувачке, жичане и гудачке инструменте у Музичкој школи у Крагујевцу.

Има објављен један стручан рад о настави енглеског језика и више превода.

II Садржај тезе

Докторска теза мр Радмиле Пауновић-Штајн, у обиму од 280 страница, састоји се од следећих делова: Апстракта на српском и енглеском језику, 1, Циљ и предмет рада, 2. Увод, 3. Опера, 4. Бенџамин Бритн: опус и приступ језику 5. Уметност певања 6. Фонолошки елементи и односи дужине тона и слоготворних гласова 7. Интонација 8. Црквене параболе 9. Закључак 10. Литература; четири додатка

Кандидаткиња је од твораца опера изабрала Бенџамина Бритна, као једног од најплоднијих композитора 20. века, и поред Карла Менотија, ствараоца највећег броја опера и вокалних дела у том периоду. Бенџамин Бритн је један од највећих светских оперских композитора свих времена не само 20. века и не само у Енглеској. Далеко превазилазећи националне оквире и по броју и по квалитету опера које је оставио, Бритн је изузетна појава којом су се домаћи писци, историчари и стручњаци веома ретко и сасвим изузетно бавили. Написао је тринаест опера, од којих је докторанткиња обрадила седам. Утолико рад докторанткиње Радмиле Штајн има привилегију да обрађује сасвим раритетну тему на нашим просторима и самим тим све предности првотности у нашој средини. Бритн у музикологији и по мишљењу многих релевантних научних експерата представља једног од изузетних аутора који је са много смисла и талента умео да начини добре односе између речи и тона и важи за аутора који је изузетно успело умео да пише за глас, да води рачуна о гласовним специфичностима, карактеристикама, особеностима и посебно о односима речи и тона, говорне фразе енглеског језика и музичке фразе. Он је први композитор који је у својим вокалним и инструменталним делима користио енглески језик, чиме је отклонио заблуду да овај језик није погодан за певање. Такође, Бритн је допринео томе да композитори са других говорних подручја (на пример Игор Ставински) користе енглеске текстове, наручујући либрета код истих песника и драматурга. Међу ауторима који су писали либрета Бритнових опера срећемо имена као што су Вистан Хју Оден, Роналд Данкан, Ерик Кроузје, Едгар Морган Фостер, Вилијам Пломер, Маванви Пајпер, док су Вилфрид Оуин, Томас Харди и Џон Дон само неки од бројних аутора текстова осталих вокалних композиција.

У раду се истиче да се научне теме музикологије превасходно баве музиком а не језиком, и то је најчешћи случај када се анализирају оперска и вокално-инструментална дела, односно када се пише о гласу. Докторанткиња у својој тези, међутим, помера дискурс ка самом језику, ка интонацији, особеностима, испољавању, изражавању енглеског језика у оквиру необичних музичких драма, тј, опера Бенџамина Бритна. Како би њен приступ теми поседовао потребна компаративна својства, она се најпре бави основним историјским и теоријским поставкама познатим у музици констатујући да књиге о Б. Бритну нису у свету реткост, ми додајемо да их на нашем језичком подручју – нема.

Улазећи у музичку материју, кандидаткиња најпре у поглављу *Опера* обрађује оперску уметност од настанка, преко њених главних представника и долази до 20. века и уметности Б. Бритна. Користећи селективну и аутентичну

литературу докторанткиња поставља суштинска питања о разлозима реформе опере, као и о односима либрета и музике у делима Б. Бритна. Посебно поглавље односи се на самог Б. Бритна и на његов однос према енглеском језику. Интересантна типологија изграђена је у посебно музички значајном поглављу *Интонација* у коме се докторанткиња потрудила да поред навођења свих значајнијих односа између језика и језичких валера и музичких вредности мелодије, ритма, хармоније и др. изврши потребну и неопходну класификацију и дође до синтезе у размишљањима на постављене проблеме своје тезе. Посебно је значајан начин употребе језика и гласовних изражајних структура у драматургији појединих опера, односно тренутака драмских кулминација и катарзичних момента, што је она виспреним запажањима и закључцима углавном постизала.

III Структура рада, проблематика и предмет истраживања

Циљ ове докторске тезе био је да се установи однос музике и језика имајући у виду његове супрасегменталне, фонолошке и семантичке карактеристике. Нарочита пажња је посвећена односима дужине тона и слоговорних гласова, интонацији и ритму, усаглашености језичких и музичких компонената који обухатају текстове написане на савременом енглеском језику двадесетог века. Наравно, познавање музичке струке било је у овом случају предуслов да се ово истраживање уради ваљано, а кандидаткиња се у том погледу, захваљујући и свом школовању и пракси показала као потпуно компетентна. Циљ рада би је да се испита аутентичност интонације енглеског језика у музичком контексту у делима сценске музике Бенџамина Бритна, као и могуће промене у артикулационим, интонативним и фонемским својствима под утицајем другог медија — музике. Посебна пажња посвећена је и слоготворним самогласницима, њиховим променама, продужавањима и одступањима у односу на говор, као и њихово учешће у осликавању ликова, презентацији садржаја и уметничком доживљају. Уз то, аутора је интересовало у којој мери је Бритн успео да избалансира музику и говор и да их у својим делима подједнако развија, или да открије колико је један медиј помогао другоме.

Мр Пауновић у свом раду наводи да Бритн говор зналачки користи кроз монологе и дијалоге, као основе драмског текста који чини окосницу либрета, не одрекавши се говора као гласовне материјализације мишљења и осећања.. Она је анализирала сценска дела Бенџамина Бритна написана у различитим животним и стваралачким фазама и тумачила је значај, примену и комплементарност језика и музике у контексту примене говора у музичкосценским делима, у контексту понашања слоготворних самогласника и у контексту усклађености интонацијских тонских група у говорном језику и музичке фактуре.

Око две стотине примера изложено је у поглављу које се односи на интонацију. Посматране су тонске групе, појединачно и у комбинацијама, кроз интеракцију ликова и неколико најзанимљивијих сцена.

IV Истраживачки поступак

У поглављу о фонолошким елементима и односима дужине тона и слоготворних гласова сви вокоиди су посматрани на више од стотину примера. Посматрано је и понашање дифтонга, за које су такође наведени карактеристични примери, као и сугласничке групе и слаби и јаки облици граматичких морфема. Тонске групе, појединачно и у комбинацијама, посматране су кроз интеракцију ликова и неколико најзанимљивијих сцена. Преко 200 нотних музичких примера представљају конкретизацију појава, ситуација, занимљивих фаза и односа између речи и тона које је кандидаткиња унела у тезу како би што јасније, служећи се музичком терминологијом, из саме музичке партитуре, аргументовала своје тврдње.

Разврставање материје у поглављу *Интонација* на десет тонских група укључује музичке елементе мелодију, регистар, динамику, темпо и метрику а изоставља све друге параметре, као што су облик, тј. форма, хармонија и оркестрација. С обзиром на то да се не ради о студији из музикологије, сматрамо да коришћени музички параметри јесу суштински да би се објасниле језичке појаве унутар енглеске фразе, акцентуације и свих других карактеристика језика. Управо јединственост Бритновог музичког језика и почива на огромној и непресушној инвенцији у „омузикаљењу“ енглеске реченице, текста и третмана либрета. Интонација говора често је толико прецизна, мелодиозна и доследна да се по њој „може учити језик“.

Својим приступом, желећи да помири дискурс из обе области, докторанткиња је поделила рад на музичке и лингвистичке феномене, али не запостављајући нити дајући предост ијединоме, што нас и наводи на закључак о мултидисциплинарности која се изразила на аутентичан и виспрен начин утврђујући типологију, методологију и друге елементе и садржаје који сви могу да послуже даљим истраживањима обеју ових области, језика и музике.

V Резулатати истраживања

Истичући карактеристичне поступке у сликању ликова и ситуација, од употребе речитатива и речитатива парланда до дијалекта и аргоа, докторанткиња налази бројне нијансе зналачког третмана текста и језика у веома различитим операма композитора Бритна

Разматрајући односе дужине тона и слоготворних самогласника ауторка је обратила пажњу на одступања која се јављају у поступку са природно ненаглашеним слоговима, пре свега са фонемом шва када се налази у крајњем положају, а и с осталим кратким самогласницима. Ауторка тезе је закључила да је у једном броју случајева продужавање завршног слога изведено без померања природног акцента из потребе за јаснијом артикулацијом. Одступање у односу на језик односило се на наглашавање слога чији је носилац фонема шва, док се у осталим случајевима радило само о алофонском продужавању фонеме. У значајном броју примера продужавање ненаглашених слогова је резултат одступања у односу на реалне, животне ситуације, као када се, на пример, јављају нереални призори са духовима. Померање нагласка на

ненаглашени слог испољава се као појава секундарног нагласка поред постојећег примарног акцента или као померење при којем долази до скраћења претходног слога или очувања, чак и увећања дужине претходног слога. Овакво померање јавља се у дозивању, довикивању, радним песмама и ансамблима са циљем да се отпевано чује убедљивије. Ауторка је открила алофоне простих самогласника какви се не јављају у говору, с тим што су кратки самогласници постајали дуги и обрнуто, и као такви у неким случајевима постајали носиоци главног, помереног акцента.

Анализа поступка са сложеним самогласницима показала је да се певањем не нарушава природност њихове реализације. Истакнути елемент дифтонга (први елемент код силазних дифтонга) музичким средствима се постиже дужином ако се изводи на једном тону, а у другим случајевима (а) дужином и силазном мелодијском линијом или великим падом, (б) дужином и узлазном мелодијском линијом, (в) мелизматичном мелодијском линијом. Када је реч о трифтонзима, уочено је да се јасно чувају сва три елемента, тј. трифтонг се третира као дифтонг + шва. Испуњавањем одређених фонемских услова, извесни сугласници могу да постану слоготворни. На тим сугласницима (/m, n, r/ и /l/) могу се певати дуге ноте пошто они омогућавају проток ваздуха. Најчешће су овако коришћени /n/ и /l/, а нарочито /n/, који учествује у саставу слабих одричних облика при којима се губи фонема шва. Слоготворно се у певању може јавити као самосталан и у средини фразе. За разлику од говорног језика у коме се назали, латерали и неки фрикативи не продужавају на фонолошком плану, у певању се они могу понашати као самогласници. Мада се консонанти /w/, /j/ и /r/ у неким говорним ситуацијама понашају као вокоиди, нису нађени примери таквог њиховог понашања у певању.

Алофонске модификације које постоје у говору, јављају се и у певању. Установљени су случајеви елизије и коалесценције.

Анализа интонације открива да изражајне могућности музике доприносе изражајности ставова говорних тонских група, нарочито у примерима када се примени метонимски принцип једног фонетичара са когнитивистичким приступом. Ставови овога когнитивисте показали су висок степен усаглашености са семантиком музичког језика јер су засновани на тумачењу емоција које су саставни део комуникације. Уз то, музика је својим особеностима омогућила посебну изражајност текста, па чак и онда када се мелодија музичке линије разликује од стандардне мелодије говорног језика. Одступања у односу на структуру тонских елемената обухватила су измењене елементе интонације језика (на пример узлазну главу уместо силазне). Ипак, највеће одступање у односу на интонацију говорног језика показују речитативи на једном тону. У тим случајевима природност говора се чува једино дужином и паузама, јер су отпевани на једном тону, чиме је искључено значајно супрагменатско својство језика, његова интонација.

Имајући у виду специфичност интонације енглеског језика и њену изванредну примену у делима Бенџамина Бритна, аутор сматра да либрета његових опера приликом интерпретације не би требало преводити на националне језике, већ би се сегменти опера у којима се поштује уобичајена говорна интонација могли уврстити као допуна вежбама у настави овог

предмета на студијским групама за енглески језик или у настави енглеског језика на факултетима музичке уметности.

Поред дијалекта, Бритн користи и арго и ономатопеју.

У највећем броју примера постоји потпуна сагласност између либрета, музичког текста и ставова исказаних интонацијским тонским групама говорног енглеског језика. Одступања у односу на стандардне тонске групе могу се одвијати у правцу одступања у односу на структуру и оступања у односу на изречене ставове. Закључено је да постоји висока корелација између музичких и емоционалних изражајних средстава, а музички садржај подвлачи емоцију. Пауза, иако заправо тишина, делује као тачка кулминације и њена улога у музици једнака је њеној улози у говору с аспекта интонације.

Рад са музичким материјалом омогућава и поступке каквих нема у природном говору: Понављање истог текста за октаву више или ниже, већи распон мелодијских линија у односу на говор доприноси експресивности изреченог текста не ометајући при томе садржане ставове. Констатујући у свом Закључку да у „највећем броју примера постоји потпуна сагласност између либрета, музичког текста и ставова исказаних интонацијским тонским групама говорног енглеског језика“ ауторка образлаже и оправдава унапред постављене циљеве рада.

Кандидат сматра да либрета Бритнових опера не би требало преводити на националне језике јер само у оригиналу представљају идеалан спој два медијума композиције.

VI Закључак и предлог

Докторанткиња Радмила Пауновић-Штајн се веома студиозно посветила лингвистичким проблемима и специфичностима Бритновог музичког језика кроз енглеску лингвистику, морфологију, а централни део њеног рада представља поглавље Интонација. Тема је несумњиво оригинална, интердисциплинарна, захтевна и нерутинска јер је изискивала широк приступ језичким појавама у корелацији с музичким појавама, а у исто време тражила осећај за низ конкретних језичких и музичких тананости, мада је литература на ту тему оскудна. Кандидаткиња је у потпуности задовољила те захтеве и остварила надахнуто, оригинално истраживање које заслужује пажњу музиколога и фонетичара и у Бритновој матичној земљи. Међутим, оригиналност приступа огледа се у покушају кандидаткиње да истакне неке изузетне вредности Бритнових опера, а при томе посебно задивљује могућност проналажења неких општих вредности, као што су елементи мита у делу Б. Бритна. У односима између говорења и певања налазе се бројни валери Бритнове поетике, што представља саму срж и темељ тезе као и резултати истраживања до којих је дошла докторанткиња Штајн

Веома кооперативна у раду, спремна да саслуша мишљење и ставове ментора, као и да усвоји понуђену литературу, Р.Штајн је била спремна и да преради делове текста као и да редигује укупну концепцију свога рада, показујући висок степен ангажовања у дужем временском периоду као и пасионирани однос према теми коју је преузела да уради.

Можда је број примера претерано велики, али и њихова бројност и квалитет уочавања и заустављања у времену и простору на тачно оним деловима партитуре опера на којима се то добро уочава, указују на студиозност, савесност и потребу да се обухвати тема у њеној опширности, али и дубини. Можда би и много мањи, преполовљени број примера, довео до сличних резултата. Но, с обзиром на то да се оваква тема ради први пут у литератури на нашем језику, можда број, квалитет, дужина и сврсисходност нотних примера представљају елемент који ће посебно музичарима веома користити приликом обраде опуса Б. Бритна. Та жеља да се ништа не изостави довела је и до великог броја коришћених партитура које су веома обимне и сложене и за најуже стручњаке који се баве оперском уметношћу

Уколико би синтетичност мишљења била доследно спроведена од почетка до краја рада, добио би се квалитетнији садржај него што је то доста сажети *Закључак* рада који је сасвим скроман у односу на обим целога рада.

Много ситних детаља унеколико отежава сагледавање већих и значајнијих проблема, мада су уочени примери тачно и логично тумачени.

Сматрамо да њена студиозност, посвећеност и веома добро познавање обе преузете области а које су конститутивне за њену тему, област музике и област језика, управо указују на путеве како би темама садржаја текста и садржаја музике у великим оперских делима требало и приступати. Поједини делови рада у том смислу могу послужити и као уџбенички материјал за уочавање ових компаративних области и начина приступа њима. И обратно. Без доброг познавања обеју ових области није ни могуће на професионалан начин осветлити тему. Амбициозност целог подухвата доказана је не само примерима у току рада, већ и додацима на крају који такође демонстрирају и музичарима директно показују тезе изложене у раду. Без *Додатака* рад би био сиромашнији и мање конкретан.

Због свега реченог сагласни смо да се рукопис докторске дисертације мр Радмиле Пауновић-Штајн може оценити позитивно и да га треба прихватити за одбрану.

У Београду, 5. априла 2012.

др Борис Хлебец, ред. проф. у пензији,

Филолошки факултет, Београд

др Смиљка Стојановић, доцент.

Филолошки факултет, Београд

Др Бранка Радовић, музиколог, ред.
проф. историје музике, ФИЛУМ Крагујевац

.